

KLEIO

UIT DE INHOUD:

- 1 Latijns-Amerika in de 20e eeuw
- 2 Bibliografie Israël
- 3 Cahier: Marx
- 4 History Teaching
- 5 Congrès Internationale d'Histoire Maritime
- 6 Boekbespreking

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.) BESTUUR

MR. DR. C. W. VAN VOORST VAN BEEST, *voorzitter*; Spoorsingel 35, Rotterdam 4, tel. 010-28 20 46

H. DE RUYTER, *1e secretaris*; Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-36 57

S. P. M. VERHEIJ, *2e secretaris*; Jacob Mosselstraat 65, 's Gravenhage, tel. 070-83 87 25

W. PABST, *penningmeester*; Bovenkruierlaan 17, Rotterdam 12, tel. 010-18 48 84, postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N., Rotterdam

ZR. DRS. A. J. M. ALKEMADE, Rotterdam

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Drachten

DR. F. DROST, Arnhem

DR. P. A. M. GEURTS, O.F.M. Leiden

DRS. G. VAN ROON, Rijswijk

CONTRIBUTIE

f 20,— per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen

LEDENADMINISTRATIE

De ledenadministratie berust bij S. P. M. VERHEIJ, Jacob Mosselstraat 65, 's Gravenhage, tel. 070-83 87 25. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres. Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van school van hoofdbetrekking

COMMISSIES

DIDACTIEK-COMMISSIE

Leden: DRS. P. P. J. VAN CASPEL, voorz. a.i.; DRS. A. H. VAN DEN BERG; C. H. M. BOSCH; DR. A. VAN HULZEN; O. POLETIEK; J. SOUREN; H. E. DE WOLFF
Secr.-penn.: MEJ. DRS. M. A. AALDERS, De Laat de Kanterstraat 22, Leiden, tel. 01710-3 21 69

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Leden: DRS. G. VAN ROON, voorz., Burg. Elsenlaan 17, Rijswijk, tel. 070-98 45 90; DRS. G. A. J. GIEZEMAN, vice-voorz., Dirk van Voorburglaan 16, Voorburg, tel. 070-86 81 23; P. KNOPPERS; D. N. LELYVELD; W. J. A. VAN DEN BERGH; VAN UNNIK, penn., Pomonaplein 21, 's Gravenhage, tel. 070-68 03 55, postrekening 527314 t.n.v. penningmeester Commissie Postacademiale Vorming van de V.G.N., 's Gravenhage.

De bijdrage per jaar voor de deelnemers aan de postacademiale colleges is f 6,— (leden VGN) of f 10,— (niet-leden)

COMMISSIE-PUBLICITEIT

Voorz.: DR. F. DROST, Morletpad 11, Arnhem

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: leden: DR. P. A. M. GEURTS; DRS. H. J. NANNEN; DR. D. J. ROORDA; G. WIJLING

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-45 27
Secretaris Raad van Beheer Kleio-Didactica: G. WIJLING, Oranjeplein 8, Haarlem. tel. 02500-1 34 05

Abonnement voor leden gratis; voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar, opgave aan S. P. M. VERHEIJ, Jacob Mosselstraat 65, 's Gravenhage, tel. 070-83 87 25

Kleio wordt uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses - P. Noordhoff - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

ZEVENDE JAARGANG - NUMMER 10 - DECEMBER 1966

LATIJS AMERIKA IN DE 20^e EEUW

CONFERENTIE VOOR GESCHIEDENISLERAREN

Vrijdag 20 en zaterdag 21 januari 1967 in het Evert Kupersoord te Amersfoort.

Dr. H. Riemens,
oud-gezant en gevolmachtigd minister bij
de regering van Venezuela;

"Politieke ontwikkelingen"

Prof. Dr. H. Hoetink,
Buitengewoon hoogleraar in de sociologie
en cultuurkunde van niet-Westerse gebieden
aan de Ned. Econ. Hogeschool te Rotterdam,
tevens hoofd van het Studie en Documentatie
Centrum voor Latijns Amerika te Amsterdam;

"Cultuur-Sociologische ontwikkelingen"

Prof. Dr. L. H. Janssen S. J.,
Hoogleraar in de leer van de economische
en sociale aanpassing van de ontwikkelings-
landen aan de Kath. Econ. Hogeschool te
Tilburg en buitengewoon hoogleraar in de
economie der ontwikkelingsgebieden aan de
Kath. Universiteit te Nijmegen.

"Economische ontwikkelingen"

Boeken en andere publikaties met een beredeneerde catalogus worden ter plaatse tentoongesteld door het Studie en Documentatie Centrum voor Latijns Amerika te Amsterdam.

Aanmelding (uitsluitend door girostorting):

U wordt als deelnemer aan de conferentie beschouwd, als U een bedrag van f 12,50 gestort hebt op girorekening 527314 ten name van de Penningmeester van de commissie Postacademiale Vorming der V. G. N. te Den Haag, met vermelding van het woord: college-conferentie '67. Liefhebbers voor een beperkt aantal éénpersoonskamers dienen f 15,- te gireren. Reiskosten (trein 2e kl. en interlokale busdiensten) worden geheel vergoed. Lakens, etc. zijn ter plaatse aanwezig.

Het "Evert Kupersoord" is te bereiken:

Vanaf station Amersfoort met bus 55 of 56 van de N.B.M. Uitstappen halte Oude Lichtenberg, het Kupersoord is dan vlak bij. Voor automobilisten: Bij de rotonde Amersfoortse Berg. Adres en telefoonnummer: Stichtse Rotonde 11, tel. 03490-12545. Tot de p. a. commissie is toegetreten drs. R.H. Cools, Herensteeg 15, Leiden, die de plaats zal innemen van collega v. d. Poll.

De commissie Postacademiale
Vorming der V. G. N.

BIBLIOGRAFIE ISRAËL

drs. Paul P. J. van Caspel

ISRAËL

Ieder die wel eens een bibliografie heeft samengesteld, kent vermoedelijk dat gevoel van frustratie waaraan op een gegeven moment niet meer te ontkomen schijnt. Elk boek over het onderwerp in kwestie dat hij opslaat, bevat wel weer een eigen literatuurlijst en al zullen die lijsten elkaar soms gedeeltelijk overlappen, er blijft genoeg over om te spreken van een sneeuwbaaleffect, waarbij al spoedig duidelijk wordt dat de sneeuwbal de proporties gaat aannemen van een lawine.

In het geval van Israël komt daar nog een moeilijkheid bij. De staat Israël begint zijn jaartelling pas in 1948, maar de vestiging van die staat is niet los te denken van de geschiedenis van de Joden in het algemeen en dat is een geschiedenis die de hele beschaafde wereld omvat.

Zelfs Norman Bentwich bespaart de lezer niet een overzicht van de geschiedenis van de Joden in oudheid, middeleeuwen en nieuwe tijd, hoewel hij zijn boekje The Jews in our time noemt (Pelican Books, A 468, 1960, 176 blz., reg.). Hij geeft ook bijzonderheden over de organisatie van het Joodse leven in diverse landen en werelddelen. Zo vermeldt hij de weinig bekende groep van ca. 15.000 donkerhuidige Joden die in India woonden, met als centrum Bombay. Ze noemden zich B'nei Israel (Zonen van Israël). Een groot deel van hen is na 1948 in een vloed van idealisme naar Israël gekomen. Ikzelf had in 1965 een gesprek met de leider van deze groep. Hij vertelde me uitvoerig over de moeilijkheden die zij hadden met de orthodoxe rabbijnen in Israël. Bentwich wijdt een afzonderlijk hoofdstuk aan de Joodse bijdragen tot de Europese economie, politiek, literatuur, wetenschap en kunst (iets wat dr. Jaap Meijer voor Nederland deed in zijn Zij lieten hun sporen na, Joodse bijdragen tot de Nederlandse beschaving, 1964), waarbij men o. a. te weten komt dat de Shell zijn ontstaan dankt aan een Londense Jood, Marcus Samuel (later Lord Bearsted). In een ander hoofdstuk bespreekt Bentwich de religieuze achtergrond van de Joodse geschiedenis, waarbij hij opmerkt dat het Hebreeuws geen woord voor 'religie' kent. Er bestaat ook nauwelijks een algemeen aanvaard criterium om uit te maken of iemand Jood is of niet. Het laatste hoofdstuk (blz. 144-172) behandelt dan eindelijk de staat Israël, met o. a. een beschrijving van de eerste pogingen tot Joodse kolonisatie van Palestina en een beknopte schets van het Britse Mandaat (1918-1948), een periode waarin de Joodse bevolking van het land vertienvoudigd werd. Interessant is de herleving van het Hebreeuws, tot stand gekomen binnen de tijd van één generatie (factoren: 1) een 8-jarige lagere school, leeftijd leerlingen 5-13 jaar, 2) militaire dienst,

2½ jaar voor mannen van 18-35 jaar en 2 jaar voor vrouwen van 18-30 jaar en 3) de oelpaniem, intensieve cursussen van 3 maanden waarbij de leerlingen meestal intern zijn). De schrijver gaat niet voorbij aan de speciale problematiek van de jonge generatie in Israël, die het gettoverleden van de ouderen wil vergeten en terugkeren tot de Hebreëen en Joden van het Oude Testament.

Deze problematiek heeft ook de aandacht van James Parkes in zijn A history of the Jewish people, Pelican Books, A 662, 1964, 248 blz., bibl., reg. (ook in Ned. vertaling). Een geschiedenis van het Joodse volk, Den Haag 1964). Parkes meent: "The history of the Jews is the story of "a people inextricably interwoven with that of a religion". Wel behandelt hij - in het laatste hoofdstuk - de periode van 1918 tot heden - met o. a. een interessant relaas over het ontstaan van de beruchte Protocollen van de wijzen van Zion (blz. 192-193) en, beknopt, iets over de organisatie van de illegale immigratie (de Exodus 1947...) - maar hij is toch primair geïnteresseerd in het Jodendom en niet in de geschiedenis van Israël als staat. Hij bespreekt dan ook de huidige geografische verspreiding van de Joden, waarbij de Israëlische Joden slechts één van de groepen vormen, een groep die bijv. kleiner is dan die in de V. S. en in de S. U. Hij concludeert: "This isolation from Jewish history has the justification that the Israeli is concerned with new and contemporary problems in which the Diaspora cannot "help him". Een merkwaardig standpunt! De meeste historici zien de stichting van de staat Israël allerminst als een breuk in de Joodse geschiedenis of als een gebeurtenis die de Israëlische Joden in een isolement heeft gebracht. Integendeel, voor de meeste schrijvers betekent 1948 juist een bekroning van die geschiedenis. Bovendien zullen de Israëlische Joden, religieus of niet, eerder het gevoel hebben dat zijzelf de Joodse geschiedenis voortzetten en dat het de Joden buiten Israël zijn die voorlopig in het isolement leven. Als er al van een breuk sprake was, dan lag die in Europa, althans zo ziet Cecil Roth het in zijn A short history of the Jewish people, 3e druk, Londen 1948, 470 blz., 155 ill., 3 kaarten, bibl., reg. (van dezelfde schrijver: History of the Jews, Londen 1954, ook als paperback: New York 1961). In 1954, aldus Roth, kon men de toestand als volgt karakteriseren: "The European phase, which had prevailed in Jewish history for the past thousand years, had come to a violent end. The future lay preponderantly with the newest and the oldest havens of Jewish life - with the five million Jews of America and the half-million Jews of Palestine". Voor de wording van de staat Israël zijn in Roth's boek eigenlijk alleen van belang hoofdstuk 30, A new world, en hoofdstuk 31, The European catastrophe, onderdelen van Book V, The new age: 1815-1945. In verband met de beruchte Kristallnacht van 9 nov. 1938, die volgde op de moord, in Parijs, op Ernst vom Rath, van de Duitse ambassade, door de 17-jarige Herschel Grynszpan, wiens ouders met 12.000 andere Poolse Joden in oktober 1938 door de Duitsers gedeporteerd waren, merkt Roth op dat men wel eens vergeet wat de Joden al is aangedaan vóór september 1939. Ik heb niet de indruk dat het Nederlandse geschiedenisonderwijs althans zich dit verwijt behoeft aan te trekken.

De cijfers die Roth geeft (in het citaat hierboven), zijn natuurlijk verouderd, althans wat Israël betreft. Andere gegevens, maar ook een andere opvatting omtrent de betekenis van de Joden buiten Israël vindt men bij Jaap Meijer, Van Israëlieten tot Israëliërs. anderhalve eeuw Joodse geschiedenis 1815-1965, Leiden 1965, 176 blz., bibl., beknopt register van personen. Dit werkje geeft een beknopt, levendig geschreven overzicht van de aangegeven periode, misschien wat te veel doorspekt met

citaten. In het gedeelte over 1940-1945 kan een kleine polemiek met Presser natuurlijk niet uitblijven. Over de moderne staat Israël handelt alleen het laatste hoofdstuk (blz. 149-169). Meijer wijst erop - dit dus in tegenstelling tot de visie van Parkes - dat de nog zwakke Joodse staat een sterke diaspora niet kan missen voorlopig: van de ruim 13 miljoen Joden wonen er ruim 2 miljoen in Israël, ruim 3 miljoen in de S. U. en ruim 5 miljoen in de V. S.

Al enige keren is het woord 'religie' gevallen. Om misverstand uit te sluiten: natuurlijk komen er onder Joden even goed vrijdenkers voor als onder niet-Joden. Toch bestaat er een specifieke Joodse religieuze praktijk, die niet in de eerste plaats berust op abstracte dogmata, maar in allerlei aspecten nauw aansluit bij bepaalde historische of als historisch ervaren gebeurtenissen. Men zie hierover: J. Soetendorp, Symboliek der Joodse religie en Th. C. Vriezen, De godsdienst van Israël, beide Palladium paperbacks. Bijzonderheden over de godsdienstige gebruiken vindt men ook in hoofdstuk 16 (blz. 171-193) van Isidore Epstein, Geschiedenis van het Jodendom, Aulaboeken, 157, Utrecht 1964, 378 blz., noten, uitvoerige bibliografie (bewerkt door dr. Henriette Boas, die het boek vertaalde), register. Dit boek, een vertaling van Judaism, a historical presentation, 1959, Pelican Books, wijdt overigens maar enkele bladzijden aan de staat Israël, daarmee duidelijk de weg van de minste weerstand volgend. Immers, juist de geestelijke dwang die in Israël wordt uitgeoefend door een kleine orthodoxe minderheid, is wel een zeer controversieel onderwerp. De meeste auteurs zwijgen dan ook liever daarover.

Even onbedoeld misleidend voor de lezer van 1966 als de eerder genoemde titel The Jews in our time is de titel van het werk van M. L. Margolis en A. Marx, A history of the Jewish people, Philadelphia 1927. Het is een gedegen studie, volgens kenners een standaardwerk, maar ook in de recente herdruk als paperback (Harper Torch Books, New York 1965, XXII + 737 blz., bibl., reg.) gaat het helaas niet verder dan het jaar 1925, een evident bezwaar voor wie alles in één boek bijeen wil zien. Dit bezwaar kleeft ook aan Rufus Learsi's oorspronkelijk in 1949 verschenen Israel, a history of the Jewish people. Dit werk loopt tot 1948 en is in de jongste uitgave als paperback (Meridian Books, Cleveland and New York 1966, 680 blz., bibl., reg.) evenmin verder bijgewerkt.

Wie een zo volledig mogelijk overzicht in één boek wenst zonder tot oudheid en middeleeuwen terug te hoeven gaan, kan echter terecht bij Howard Morley Sachar, The course of modern Jewish history, Cleveland 1958, herdruk als paperback: Delta Books, New York 1963, 568 blz., 37 blz. bibliografie (naar hoofdstukken ingedeeld), 22 blz. register, 3 kaarten. Sachar behandelt, zoals de titel aangeeft, de geschiedenis van de Joden sinds de Franse Revolutie en wel in verschillende West- en Oost-europese landen en in Amerika. Ter sprake komen de invloed van liberalisme, socialisme en industriële revolutie, de emancipatie, Joods humanisme, antisemitisme (de term komt het eerst voor bij Wilhelm Marr, een sensatiejournalist, zoon van een Joodse acteur en schrijver van een brochure (1879) Der Sieg des Judentums über das Germanentum), de opkomst van het zionisme, Joodse invloeden op de westerse cultuur, het nationaal-socialisme, de vernietiging van het Europese Jodendom (Sachar acht het altijd weer genoemde dodencijfer van 6 miljoen sterk overdreven en komt tot een schatting van 4.2 à 4.6 miljoen, wat overigens voor de beoordeling geen verschil maakt) en afzonderlijk de situatie van de Joodse gemeenschappen in Canada, Zuid-Afrika en Zuid-Amerika. De hoofdstukken 18 (The Palestine Mandate), 22

(The birth of Israel) en 25 (The state of Israel) zijn gewijd aan Palestina, resp. Israël in de 20ste eeuw. boeiend geschreven, in een geserreerde stijl en toch vol interessante details, zoals de geschiedenis van de vaak zo verheerlijkte Balfour Declaration, blz. 374-375: in het oorspronkelijke ontwerp luidde de formule "... the establishment of Palestine as a national home for the Jewish people". In de definitieve tekst van 2 november 1917 was dit verzwakt tot "... the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people". Sachar behandelt niet alleen de bevrijdingsoorlog 1948-1949 en de Sinaïveldtocht 1956, maar besteedt ook aandacht aan problemen van economie, cultuur, onderwijs en godsdienst.

Een nog korter tijdvak komt aan de orde in het boek van Solomon Grayzel, A history of the contemporary Jews, from 1900 to the present, Meridian Books paperback, New York 1960, 179 blz., 16 blz. foto's, bibl., reg., waarvan de bladzijden 121-143 in grote lijnen de periode 1939-1959 bestrijken, in min of meer essayistische vorm een goede samenvatting van de gegevens biedend. De schrijver, een rabbijn, steekt zijn mening over de Britten niet onder stoelen of banken ("... the boorish Ernest Bevin, then foreign minister of Britain...") en evenmin, in een slotbeschouwing (blz. 174-179), zijn religieuze visie ("The diaspora cannot afford to consider the new State as merely a political entity that has already realized the hope of restoration. Unless Torah comes out of Zion, it will not have fulfilled Jewish aspirations"). Van dezelfde schrijver was al eerder verschenen een klassieke geschiedenis van de Joden, A history of the Jews, from the Babylonian exile to the end of World War II, Philadelphia 1947, 805 blz., 121 ill., 24 kaarten, bibl., reg., een boeiend werk, dat echter weinig zegt over het moderne Israël. In dit verband noem ik nog een groot naslagwerk, The Jews, their history, culture and religion, ed. Louis Finkelstein, New York 1960, 2 delen, 1902 blz., dat diverse bijdragen van specialisten op de genoemde gebieden bevat.

Over de veldtocht in de Sinaïwoestijn, die maar een week geduurd heeft, zal nog veel geschreven moeten worden voordat de hele onderneming met haar voor- en naspel volkomen opgehelderd zal zijn. Van iemand als Ben Goerion mag men geen objectieve beschouwingen verwachten. Alles wat hij schrijft (ik noem nog: David Ben Gurion, Rebirth and destiny of Israel, New York 1954 en David und Goliath in unserer Zeit, München 1961), heeft een apologetisch karakter. Met dit voorbehoud kan men veel leren uit: David Ben Goerion, Israël, land van vervulde belofte, Den Haag z. j. 200 blz., waarvan 24 blz. foto's, 2 kaarten (vertaling van Israël; years of challenge, Londen 1964). De eerste 30 bladzijden geven een beknopte schets van de ontwikkeling en verwezenlijking van het zionistische ideaal van 1896 af, het jaar waarin de brochure Der Judenstaat van Theodor Herzl verscheen, tot 29 november 1947, de dag waarop de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties met 33 tegen 13 stemmen en 10 onthoudingen besloot tot deling van Palestina, op voorstel van de meerderheid van de UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine). Voor het beruchte Britse Witboek van 1939 heeft Ben Goerion natuurlijk geen goed woord over. Voor hem als socialist moet het extra teleurstellend zijn geweest dat het een Labourminister was, Bevin, die nog in november 1945 de immigratie van Joden in Palestina wou beperken tot maximaal 1500 per maand. Na dit inleidende hoofdstuk volgt Ben Goerion de gebeurtenissen op de voet: het uitroepen van de staat op 14 mei 1948, de Arabische aanval - de vertaling spreekt van "het bloedige oordeel van dit half jaar" (blz. 45), waar natuurlijk bedoeld is "de bloedige vuurproef" (Eng. "ordeal") - de

wapenstilstand, de verkiezingen, begin 1949, waarbij Weizmann president en hijzelf premier en minister van defensie werd, zijn retraite in de Negev van 1953 tot 1955, de verwikkelingen in de internationale politiek, de incidentele acties tegen Egypte en Syrië, de reacties van Hammarskjöld, van de Verenigde Staten en van Frankrijk op het optreden van Israël. Dan volgen 4 hoofdstukken over de operatie-Sinaï, met politiek voor- en naspel, met een voorstelling van zaken die we nu, in 1966, gerust eenzijdig mogen noemen. Omstandig verdedigt Ben Goerion zijn besluit, de Israelische troepen van Egyptisch gebied terug te trekken en concludeert: "Ik geloof zelfs dat dit besluit tot terugtrekking in de Joodse geschiedenis zal voortleven als een beslissende stap in de opmars van de staat Israël naar de verwezenlijking van zijn onafhankelijkheid" (blz. 157). Het voorlaatste hoofdstuk geeft een terugblik op de jaren van 1956 tot 1964, waarin o. a. gewezen wordt op het belang en de historische betekenis van de Negev: "Als de staat geen eind aan die woestijn maakt, zal de woestijn hoogstwaarschijnlijk een eind aan de staat maken" (blz. 166). Het laatste hoofdstuk omlijnt enkele doelstellingen voor de toekomst.

David Ben Goerion, geboren 1886 in Plonsk als zoon van Avigdor en Sheindal Green en op 20-jarige leeftijd in Israël gekomen, politicus die nog in 1965 van zich deed spreken door een scheuring te veroorzaken in de socialistische Mapai en bij de verkiezingen met een eigen lijst uit te komen, is een dankbaar object voor biografen. Ik noem: Barnet Livinoff, Ben Gurion of Israël, New York 1954 en Robert St. John, Ben Gurion, bouwer van een staat, 2de druk, Amsterdam z. j., 322 blz. (vertaling van Ben Gurion, the biography of an extraordinary man). Merkwaardig, op het eerste gezicht, is het feit dat Weizmann in zijn 482 bladzijden tellende autobiografie (Chaim Weizmann, Trial and error, New York 1949, Nederlandse vertaling: In dienst van mijn volk, Assen 1953) Ben Goerion nauwelijks noemt. Nu begon diens grote tijd als politicus wel pas na 1948, maar de verklaring dient men eerder te zoeken in de tegenstellingen binnen de zionistische beweging. Ook van een andere buiten Israël algemeen bekend geworden politieke figuur, jarenlang minister van buitenlandse zaken, verscheen biografie: Marie Syrkin, Golda Meir, biography of "a woman with a cause", Londen 1964, 320 blz., enigszins irriterend door de manier waarop de schrijfster haar figuur verheerlijkt.

Over de geschiedenis van de zo juist weer genoemde zionistische beweging wordt men uitvoerig ingelicht door J. Melkman, Israël, 2de druk, Amsterdam-Brussel 1950, 380 blz., beknopte bibl., register. Als directe impuls voor het zionisme ziet Melkman de Jodenhaat. Anti-semitisme is volgens hem primair vreemdelingenhaat, maar berust ook op religieuze rivaliteit, waarbij men de Jood als anti-christ ziet. Het aantal speelt blijkbaar geen rol van betekenis: vóór 1933 maakten de Joden in Duitsland maar 0.8% van de bevolking uit. Het antisemitisme wordt door de westerse beschaving niet teruggedrongen, maar juist bevorderd. Vreemd steekt hierbij af de opvatting van J. A. Nederbragt in zijn Jeruzalem, indien ik u vergete...., 3de druk, Den Haag z. j. (1953), 404 blz., register. In het eerste deel van zijn boek geeft de schrijver theologische beschouwingen, die vaak naïef aandoen: "...slachtoffers van een antisemitisme, dat in de oudheid is ontstaan uit haat tegen de ene God van Israël, dien het heidendom met zijn vele goden niet begrijpen kon" (blz. 16). Ook citeert Nederbragt met instemming de Encyclopedia Italiana en Stähelin (Der Antisemitismus des Altertums in seiner Entstehung und Entwicklung, Basel 1905), concluderend

dat het antisemitisme een heidens verschijnsel is! Het is misschien goed uit de recente literatuur over het antisemitisme hier tegenover te stellen: Antisemitismus, zur Pathologie der bürgerlichen Gesellschaft, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt/Main 1965, 193 blz., bibl., dat zes studies bevat. Het tweede deel van het boek van Nederbragt bestaat uit een dagboek over de jaren 1948-1950, doorgebracht in Jeruzalem, eerst als consul-generaal, later als gezant der Nederlanden.

Ook hierin treft voortdurend de naïeve toon: "Er zijn nog zes andere officieren aan tafel, allen keurige mensen. . . ." (blz. 113).

Na zijn schets van de zionistische beweging in West- en Oost-Europa bespreekt Melkman in het hierboven genoemde Israël de ontwikkeling van de Joodse immigratie in Palestina (eerste Joodse kolonie: Petach Tikvah, 1878; eerste kibboets: Deganyah, 1909 - aldus Melkman; in werkelijkheid was Deganyah niet een kibboets maar een kwoetsa), het ontstaan van organisaties als Hechaloeets, Histadroet, Keren Kayemet, Keren Hayesod, Jewish Agency, Hasjomer, Joods Legioen, Haganah, Palmach en de vorming van politieke partijen, met als sterkste de socialistische Mapai (afkorting van Hebreeuwse woorden die betekenen "Partij van de arbeiders van Israël"). Een belangrijk deel van Melkmans boek is gewijd aan de Arabische wereld. Het hoofdstuk over de rol van Engeland, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie is ten dele verouderd. Hierna volgt een hoofdstuk over de ontwikkeling in Israël zelf sinds 1939. Het loopt tot en met de oorlog van 1948-1949 en de daarop volgende innerlijke stabilisatie, wanneer illegale organisaties als de Irgoen Zvai Leumi verdwijnen en de Palmach ondergeschikt wordt gemaakt aan de legerleiding.

Wat, nogmaals, de Sinaïveldtocht betreft: de toenmalige opperbevelhebber, Moshe Dayan, heeft onlangs zijn oorlogsdagboek gepubliceerd, waarvan o.a. een Engelse uitgave bestaat, Diary of the Sinai campaign, Londen 1966. Hij heeft zijn oorspronkelijke notities echter, in overleg met Ben Goerion, zelf gecensureerd, nog steeds op grond van toezeggingen indertijd gedaan aan Eden en Mollet. Hij maakt dus bijv. geen melding van het geheime verdrag tussen Engeland, Frankrijk en Israël van oktober 1956. Toch wordt wel een en ander duidelijk. Toen Israël zich bereid verklaarde, gevolg te geven aan de oproep van de V.N., het vuren te staken (4 nov. 1956), schijnt Engeland, dat in de Egyptische kanaalzone op onverwachte tegenstand was gestuit, geschrokken te zijn. Het haalde Frankrijk over, zijn invloed aan te wenden bij Israël en dit land te bewegen, zijn toezegging aan de VN in te trekken. Ben Goerion was woedend, maar voldeed aan het verzoek. De Britse regering zette Israël in het geheim aan, door te vechten, terwijl ze openlijk Israël als agressor brandmerkte!

Ik heb buiten beschouwing gelaten de gemakkelijk toegankelijke algemene handboeken en naslagwerken die een artikel of hoofdstuk "Israel" bevatten, zoals dat van de hand van J. Melkman in de Historische W.P.

Van de vele boeken met foto's noem ik alleen enkele waarin de tekst een belangrijke rol speelt. Nathan Ausubel, A pictorial history of the Jewish people, from bible times to our own day throughout the world, 15de druk, New York 1964, 346 blz. groot formaat, bibliogr., register. In alle beknoptheid geeft de tekst van blz. 300-334 tussen de afbeeldingen een goed overzicht van de geschiedenis van het zionisme en de ontwikkeling van de staat Israël, tot ca. 1952. Israël, traditie en vernieuwing, voor het Genootschap Nederland-Israël uitgegeven, Amsterdam 1964, 127 blz., vele

foto's bevat bijdragen over het oude Israël (o.m. Prof. Beek over brieven van Bar Kochba) en over het nieuwe: kunst en kunstenaars, literatuur, de waterhuishouding, de verhouding tot de jonge naties van Afrika, problemen van etnische verscheidenheid en culturele eenwording. Dit laatste wordt behandeld door J.E. Ellemers, die het gevaar niet denkbeeldig acht dat de etnische verschillen niet alleen tijdelijk maar ook voor de komende generatie gaan samenvallen met economische en sociale verschillen, anders gezegd, gefixeerd worden langs lijnen van klassenscheidingen. In dit verband noem ik nog: A. Shumsky, The clash of cultures in Israel: a problem for education, New York 1955. Interessante voorbeelden op het gebied van de uitspraak van het Hebreeuws geeft S.Z. Klausner, Phonetics, personality, and status in Israel, in het ts. WORD, vol. 11 (augustus 1955), blz. 209. Op grond van statistisch onderzoek bij schoolkinderen toont hij aan dat immigranten uit oosterse landen hun "goede", klassieke uitspraak afleren om zich aan de "slechte", westerse uitspraak sociaal op te trekken. Een verwant probleem is de snelle groei van de Arabische minderheid in Israël. De zgn. totale vruchtbaarheid van de Joodse vrouw in Israël bedraagt 3.4, die van de Arabische vrouw aldaar 8.4. De Arabische minderheid groeit dus relatief veel sneller dan de Joodse bevolking. Verwant mag men het probleem noemen, omdat er een analogie bestaat tussen de Arabische vrouwen en de uit Afrika en Azië geïmmigreerde Joodse vrouwen. Bij beide groepen neemt het kindertal af naarmate de vrouw meer schooljaren heeft doorlopen, zo blijkt uit de statistieken. Over Joden en Arabieren vindt men een en ander bij S.D. Goitein, Jews and Arabs, their contacts through the ages, New York 1964, 247 blz., bibl., reg. (paperback). Een schitterend plaatwerk met uitstekende teksten van specialisten op hun terrein verscheen onlangs in Londen onder redactie van Ben Goerion: The Jews in their country.

Kennismaking met de literatuur biedt o.a. Pnina Navè, Die neue hebräische Literatur, Dalp Taschenbücher 362, Bern 1962, 119 blz., bibl., reg.

Zoals men ziet, heb ik me in hoofdzaak beperkt tot enkele algemene werken. Er zijn natuurlijk talloze studies verschenen over onderwerpen die op een of andere manier betrekking hebben op Israël, zoals de Dode-Zeerollen en het proces-Eichmann, maar ik heb gemeend die buiten beschouwing te moeten laten. Hetzelfde geldt voor eenvoudig bereikbare studies als die van Beek, Bronkhorst, Van Deursen en Vriezen. Tenslotte wat bellettrie, aan te bevelen voor wie iets van de sfeer van het land wil proeven: Leon Uris, Exodus; Yeal Dayan, New face in the mirror (Ned. vert. Ik sliep met mijn geweer), Envy the frightened (Ned. vert. Hij die de vrees verloochent) en Dust (Ned. vert. Wachtwoord dood); Mosje Sjamir, Het vijfde wiel; Joseph Kessel, Terre d'amour et de feu, Israël 1925-1961; Muriel Spark, The Mandelbaum gate; Ian Jefferies, Thirteen days; Michael Blankfort, Behold the fire; Armstrong King, The time of green ginger; Lionel Davidson, A long way to Shiloh. Voor de leerlingen aan te bevelen zijn de boeken van de in Israël wonende maar (ook) in het Nederlands schrijvende Karah Feder-Tal: Waar bleef de ring? en Laten wij vrede sluiten.

I. Recensies "cahiers voor geschiedenis"

Zoals U in het augustus-septembernummer van Kleio heeft kunnen lezen, zullen nieuw uitgekomen cahiers in Kleio commissoriaal worden gerecenseerd.

Als coördinator van deze te schrijven recensies nodig ik collega's, die met onder-

staande cahiers reeds ervaring hebben opgedaan, uit, zich bij mij aan te melden als recensent.

Per cahier zullen dan drie recensenten door mij worden aangezocht in Kleio een recensie te schrijven.

De volgende cahiers moeten nog besproken worden:

1. Dr. F. E. M. Vercauteren: "Op weg naar eenheid in de samenleving der volken"
(Meulenhoff-Amsterdam)
2. Dr. M. B. van der Hoeven: "De tijd van de grote geografische ontdekkingen"
(Meulenhoff)
3. C. M. H. Bosch: "George Washington" (Kok N. V. -Kampen)
4. Dr. J. Roelink: "De Moderne Devotie" (Kok)
5. Prof. Dr. G. J. D. Aalders H. W. zn.: "De Romeinse staat en het Christendom" (Kok).

II. Recensies "Nieuw verschenen leerboeken, werkboekjes, atlassen, etc."

Het VGN-bestuur heeft mij tevens verzocht in Kleio een lijst van nieuw verschenen leerboeken op te stellen. Dit zal op korte termijn geschieden. Het is de bedoeling dat collega's, die de betreffende boeken voor hun leerlingen hebben voorgeschreven, mij hun opmerkingen in de vorm van een recensie toesturen. Deze zal dan in Kleio worden opgenomen. Het is gewenst speciaal op de didactische mogelijkheden te letten zoals bijvoorbeeld naast de leertext het aanwenden van eventuele leestexten, vragen en werkboekjes.

Van tijd tot tijd zal in Kleio bovengenoemde lijst met nieuwe boeken worden aangevuld. Mag ik op Uw medewerking in het belang van het onderwijs rekenen?

De Redactiesecretaris

t. a. v.

Drs. G. W. Th. M. Tomassen

Maredijk 149,

Leiden 01710-41119

MARX VOOR HET EINDEXAMEN

H. G. Leih, Marx. (J. H. Kok N. V., Kampen)

De leerlingen zullen ter voorbereiding van het eindexamen onderwerpen uit de geschiedenis zelfstandig moeten bestuderen. Zelfstandig uiteraard niet in die zin, dat zij originele wetenschappelijke studies bedrijven, maar wél in die zin dat zij zelf proberen zich uit bevattelijke lectuur een beeld te vormen, daarbij gesteund door hun leraar. De uitgevers van schoolboeken hebben zich op de nieuwe voorschriften geworpen en geven cahiers uit, waarin telkens een onderwerp dat voor het eindexamen in aanmerking kan komen wordt behandeld. De vraag dringt zich op, of het geven van pasklare "onderwerpen" in zulke boekjes niet een middel is om de nieuwe eindexamenregeling in feite te omzeilen. Dat behoeft o. i. niet het geval te zijn, maar veel hangt af van de schrijver, de leraar en de leerling zelf. De schrijver kan in het

boekje studiemateriaal geven (documenten of gedeelten daarvan, statistieken, enz.) met inleiding en verbindende tekst. De schrijver kan ook een eigen opstel leveren, waarin de leerlingen de tanden moeten zetten. Het zelf bestuderen van zo'n opstel is een hele taak en veronderstelt de bereidheid en bekwaamheid om zich op kritische wijze een stuk eigen te maken, - toch de bedoeling van de regeling, die geen aanstaande historische onderzoekers wil kweken, maar mensen die een tekst kunnen begrijpen en deze tegen de achtergrond van de eerder bijgebrachte historische kennis kunnen plaatsen. Voorwaarde voor deze laatste opzet is het vermijden van simplificaties (hetgeen de stof dus moeilijk maakt) bij grote helderheid van de uiteenzetting (hetgeen het bij inspanning mogelijk maakt de zaak te volgen).

Drs. Leih heeft in zijn boekje MARX in hoofdzaak de tweede weg willen volgen, maar toch ook willen stimuleren dat de leerlingen de eerste weg bewandelen: vandaar zijn raad om encyclopedieën en monografieën, van welke sommige uitdrukkelijk worden aanbevolen, vóór en tijdens de studie van zijn cahier te gebruiken; anderzijds wil hij klassikale behandeling niet uitsluiten. Zoals altijd zal veel van de leraar afhangen.

Tegen de opzet op zichzelf zouden wij weinig bezwaar willen inbrengen: men kan het op deze wijze proberen. De hele zaak is nog in een experimenteel stadium. Toch hebben wij tegen dit boekje grote, ja zelfs overwegende bezwaren.

Die bezwaren zitten in de tekst zelf. Men mag eisen, dat de schrijver een objectieve en heldere uiteenzetting geeft van de voornaamste elementen van Marx' denkbeelden; voorts, daarvan streng gescheiden en uitdrukkelijk als eigen mening van de schrijver geponeerd, kritiek daarop. Een eerste bezwaar is nu de vermenging van uiteenzetting en kritiek ("Marx kan zijn historisch materialisme natuurlijk niet "bewijzen"" (pag. 12); op pag. 18: "En zo is bij Marx de wetenschap eschatologie geworden!"). Bovendien ontbreekt de nodige helderheid, gevolg van onvoldoende begrip bij de schrijver zelf van Marx' overtuigingen. Pag. 10: "Niet denken, alleen arbeiden is echt mens-zijn". De tegenstelling is onjuist, daar arbeiden en denken onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn in Marx' leer. De schrijver geeft een citaat: "Het is niet het bewustzijn der mensen dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn dat hun bewustzijn bepaalt"; drs. Leih leidt hieruit af, dat de economische omstandigheden bepalend zouden zijn (het moet zijn: de sociale verhoudingen, wel iets anders!). En wat betekent de daarop volgende mededeling dat die omstandigheden beheersend zouden zijn, "niet alleen in de geschiedenis, maar in heel het menselijk leven (. . .)"?

Even onbevredigend is het gestelde in paragraaf 8 aangaande de meerwaardetheorie. Marx heeft nooit gezegd, dat de arbeiders niet krijgen waar zij "recht" op hebben (pag. 20). Drs. Leih leert: "Men kan het zo zeggen: als de arbeider zeven uur werkt, krijgt hij slechts voor vijf uur uitbetaald" (pag. 20). Dat is een bron van misverstanden. Volgens de meerwaardeleer is de produktiviteit van de arbeid zodanig, dat het geproduceerde een grotere ruilwaarde heeft dan de ruilwaarde van de door de arbeider ter beschikking gestelde arbeidskracht.

Marx is ook, na het Communistisch Manifest, teruggekomen op de Verelendung. Hij zag de verheffende invloed, niet alleen psychologisch en moreel, maar ook direct materieel, van de strijd voor hogere lonen en kortere arbeidstijd, die het omgekeerde van absolute materiële Verelendung kan brengen; hij bestreed daarom de theorie van de "ijzeren loonwet", aan het slot van de derde alinea van pag. 20 en op pag. 23

door drs. Leih ten onrechte als Marx' leer voorgesteld.

Onbegrijpelijk voor leerlingen lijkt ons het hoofdstukje over "Hegel en Marx". Het laatste hoofdstuk, handelende over "Het christelijk geloof en de leer van Marx" is teleurstellend. Lang niet alle christenen zullen zich hierin herkennen. Te veel gaat schr. uit van bepaalde abstracties over een christelijke visie op de samenleving. Als evaluatie van de betekenis van Marx voor deze tijd schiet dit slothoofdstuk evenzeer te kort.

Dat brengt ons tot een meer algemene kritiek: het boekje is in zijn geheel te abstract ideologisch, ook al stelt schr. terecht vast dat Marx' leven en leer begrepen moeten worden in hun historische context. De schrijver had wat meer werk kunnen maken van de voorgeschiedenis (sociale toestanden, utopisten); evenzeer valt het te betreuren, dat hij het verhaal van Marx' leven (voor- en achterflap) te weinig als een historisch verhaal, tegen de achtergrond van de geschiedenis van zijn tijd, heeft gebracht. De uiteenzetting van de leerstellingen had in een geschiedverhaal geïntegreerd moeten zijn, niet daarvan gescheiden.

Tenslotte; de vragen die schr. na enige hoofdstukjes stelt, zijn niet voldoende doorzocht. Sommige zijn te moeilijk, andere te eenvoudig (nl. te beantwoorden door een zin uit het boekje over te nemen), verschillende suggereren een antwoord vanuit een ideologie.

Dr. Th. van Tijn,
P. Gieles,
H. de Ruyter.

P. CARPENTER, HISTORY TEACHING. The Era Approach, Cambridge, 1964
(blz. VIII-104)

Van dit boek is in "Kleio" nog geen aankondiging of bespreking verschenen, hoewel het daarvoor belangrijk genoeg is. Ik stel me voor op deze plaats niet zozeer een bespreking te geven als wel een enigszins uitvoerige samenvatting. Men lette hierbij op de titel van het boek, die wel wat misleidend is: "History Teaching" doet immers een didactisch handboekje verwachten, maar wat men krijgt is een behandeling van één bepaalde methode, die Carpenter "the era approach" noemt.

De schrijver, P. Carpenter, M. A., B. Litt., is tegenwoordig "assistant tutor" in het "Cambridge Institute of Education", maar eerder heeft hij voor de klas gestaan en met deze methode gewerkt. Hij is er wel de beschrijver, maar kennelijk niet de ontwerper van. Wie de schepper van deze methode genoemd mag worden, wordt niet duidelijk. Wel schijnt de naam "era approach" Carpenters vinding te zijn.

Een deel van zijn betekenis ontleent dit boek aan het feit, dat Carpenter zijn praktijk ook enigermate theoretisch weet te funderen. In zijn eerste hoofdstuk begint hij met op te merken, dat ten aanzien van de historische stof de moeilijkheden aanvangen, zodra men tot de onvermijdelijke selectie overgaat. Het is duidelijk, dat bij deze selectie nog andere dan historische waarden aan de orde zijn. Het eerste criterium bij de selectie uit de stof vormen de leerlingen die we onderwijzen, hun belangstelling, hun capaciteiten. De moeilijkheid is echter, dat geschiedenis een vak voor volwassenen is. Daar staat tegenover dat de jeugdige fantasie nog zeer levendig

is, zodat de leerlingen zich gemakkelijk in het verleden thuis voelen. In dit verband raadt Carpenter dringend aan het bekende (eigen omgeving) als uitgangspunt te nemen.

Naarmate de leerlingen ouder worden, groeit hun begrip van het wezen van de zaken, en dan zijn ze gebaat met een behandeling, die niet zozeer in de breedte als in de diepte gaat. Dit geldt ook voor minder intelligente leerlingen, die in een langzamer tempo werken. Variatie van stof naar aard en aanleg van de individuele leerling is dan ook mogelijk, omdat de historische stof zelf zoveel variatie biedt. Een tweede criterium van selectie is de docent zelf, die op zijn best is, wanneer hij dingen behandelt waarvoor hij zelf enthousiast kan zijn. Behandeling in de diepte geeft hem meer gelegenheid dit enthousiasme over te dragen dan behandeling in de breedte.

Een derde criterium wordt geboden door externe factoren, met name door het aantal wekelijkse lesuren dat voor geschiedenis beschikbaar is, dan ook door het aantal schooljaren gedurende welke geschiedenis gegeven wordt, en tenslotte door examen-eisen.

Hoofdstuk 2 gaat over "the traditional Syllabus and its Origin".

Carpenter begint hier met de opmerking, dat in de school de studie van de geschiedenis meestal wordt opgevat als een studie van de ontwikkeling van het wereldgebeuren, hetgeen leidt tot een doorlopende behandeling van de vroegste tijden tot heden. Carpenter wijst hier even op semiconcentrische variant.

In de laatste honderd jaar is de historische stof van karakter veranderd:

- 1) de belangstelling is verschoven van de "grote mannen" naar de gewone mensen, waarmee sociale, economische, culturele factoren aan de orde zijn gekomen;
- 2) de beperking van de stof tot de nationale geschiedenis verdwijnt meer en meer ten gunste van wereldgeschiedenis;
- 3) aan de stof worden hogere, meer wetenschappelijke eisen gesteld;
- 4) het historisch tijdsverloop is langer geworden, daar zowel de pre-historische als de hedendaagse wereld in de aandacht gekomen zijn.

Het gevolg van dit alles is dat de docent meer stof moet behandelen en dit beter moet doen, maar in hetzelfde aantal uren en op dezelfde wijze, d. i. in een doorlopende chronologische behandeling. Dat de docenten toch aan de continue-behandeling vasthouden, ligt allereerst aan het feit dat de chronologische behandeling een welgeordend schema biedt: een tabel van zoveel uren en zoveel jaren vormt een haast vanzelfsprekende rekenmaat met behulp waarvan de stof in haar geheel systematisch verdeeld kan worden. Daarmee hangt samen de overtuiging, dat er een juiste stof bestaat, die een "leerling gehad" moet hebben, wil hij voor gevormd kunnen doorgaan. Bovendien zijn de docenten zelf op alle niveaus van opleiding hiermee opgevoed, zodat ze terugschrikken voor de grote omissies die een behandeling in de diepte naar hun mening met zich mee zou brengen. De schoolboeken, afgeleid van de grote standaardwerken, streven eveneens naar een zekere volledigheid. Kritiek op de traditionele opvatting levert Carpenter in hoofdstuk 3. Een groot bezwaar ertegen is dat deze stofbehandeling de eisen van de leerlingen ondergeschikt maakt aan de eisen van de stof. Bij het strikte vasthouden aan de chronologie wordt de stofkeuze gegeven door de voortgang van de historische gebeurtenissen en niet door aard en capaciteit van de leerling. Menigmaal moet de docent, gedwongen door de chronologische volgorde, dingen behandelen die het bevattingsvermogen van

de leerlingen te boven gaan. Men wil wel toegeven, dat de leerlingen veel van de stof niet goed begrijpen, maar, zo zegt men dan, naarmate de behandeling voortschrijdt komt alles wel op zijn plaats. Dit is echter niet zo: dingen die niet begrepen zijn, komen nooit op hun plaats, ze worden eenvoudig vergeten. Docenten vertrouwen veel te veel op de lange memorie van hun leerlingen.

Natuurlijk zijn de docenten zich wel bewust van de nadelen van de continue-stofbehandeling. Ze zoeken naar oplossingen, en zo zijn tal van varianten ontstaan, die echter op één punt overeenkomen: de leraar is de voornaamste bron van historische informatie, en zijn voornaamste middel is de mondelinge les. Weliswaar worden ook andere middelen gebezigd om tot kennis en vaardigheid te komen, maar geen daarvan komt hoger dan een tweede plaats. Zo geeft de docent mondeling een langdurige samenvatting van de geschiedenis, waarbij hij, meer dan toelaatbaar is, generaliseert, abstraheert, simplificeert. Het eindprodukt mag dan volledig begrijpelijk zijn, maar historisch nauwkeurig is het niet. Erger nog is dat het gebodene bij de leerling niet de geest van onderzoek opwekt.

Het argument dat een mondelinge voordracht persoonlijk is, is niet zo geldig als het lijkt, omdat deze voordracht zich niet richt tot een persoon, maar tot een gehoor, waarbij alle verschillen tussen personen genivelleerd worden. Carpenter wil overigens niet zeggen, dat in het geschiedenisonderwijs in het geheel geen plaats zou zijn voor mondelinge instructie.

De schrijver gelooft, dat de traditionele behandeling allang verlaten zou zijn, als zich een bruikbaar alternatief had voorgedaan. Enige bekende andere methodes beschouwt hij als varianten op de traditionele en wijst ze tegelijk daarmee af:

- 1) de concentrische methode;
- 2) de regionale methode (eigen stad of streek als mikrokosmos);
- 3) "social studies" (d. i. wat de Duitsers noemen "Gemeinschaftskunde" en wij "maatschappijleer");
- 4) de methode van de "lines of development" ("tunnel approach"), waarbij een thema door de eeuwen gevolgd wordt (voor ons land zie men hierover dr. P. A. M. Geurts, De thematische methode in het geschiedenisonderwijs, Kleio Didactica 1).

In hoofdstuk 4 komt de schrijver dan tot zijn alternatief, de "era approach". Onder "era" verstaat hij een bepaalde, omschreven periode uit de geschiedenis (in "period" ziet hij iets onbepaalds). Het doel van de "era approach" is vergelijking, nl. tussen een "era" en onze tijd, en wel speciaal om de verschillen te doen opmerken. Elk van de "eras" beslaat slechts een korte tijdsperiode, de "eras" behoeven niet op elkaar aan te sluiten. Elke era wordt gedetailleerd en in zoveel mogelijk aspecten bestudeerd. Het onderzoek wordt gedaan door de leerlingen.

Een gewone praktijk bij dit soort werk is deze: een "era" wordt verdeeld in "fields of study"; de klas wordt verdeeld in groepen, en iedere groep wordt verantwoordelijk gemaakt voor een studiegebied. (Carpenter zegt, dat de Duitser Biedermann reeds in 1885 iets soortgelijks propageerde: deze wilde de geschiedenis behandeld zien aan de hand van twaalf "Kulturbilder". Ik voeg hieraan toe, dat Ernst Wilmanns in zijn even onleesbare als belangrijke boek "Grundlagen des Geschichtsunterrichts - 1962", 1949¹ op gelijke gronden tot een veel radicaler conclusie dan die van Carpenter komt: hij wil uit de hele geschiedenis slechts "wesenhafte Stoffe", nl. die delen welke een grote vormende waarde hebben, behandelen en de rest eenvoudig weglaten). Gezegd moet nog worden dat bij de vergelijking tussen heden en verleden de methode uitgaat

van het verleden. De "eras" worden niet gekozen vanwege hun direct of indirect verband met het heden. Het aanroeren van zoveel mogelijk aspecten brengt relaties tot stand met andere schoolvakken: letterkunde, aardrijkskunde, zelfs de exacte vakken.

De wijze waarop het onderzoek door de leerlingen wordt uitgevoerd, oefent hen in drie belangrijke vaardigheden: hoe informatie te verkrijgen, hoe deze te verwerken, hoe het resultaat tot uitdrukking te brengen. Dit alles kost veel tijd - tijd die bij de gebruikelijke gang van zaken nu eenmaal niet beschikbaar is. Aan de leerlingen wordt veel vrijheid gelaten, hetgeen hen in staat stelt in hun eigen tempo te werken en hun eigen aanleg en voorkeur te volgen. Daardoor is de leraar veel beter in staat zich een oordeel te vormen omtrent de capaciteiten van zijn pupillen.

Met een objectiviteit die hem siert bespreekt Carpenter dan in hoofdstuk 5 de nadelen van de "era approach". Men zou kunnen zeggen, dat, waar de gebruikelijke methode de kinderen offert op het altaar van de chronologie, de "era approach" ze ten offer brengt op het altaar van de diepgang. Indringende studie van een tijdsge-deelte immers brengt allerlei zaken aan het licht, die voor kinderen veel te moeilijk zijn. Het is bovendien niet gezegd, dat studie van het verleden "om zich zelfs wil" tot historisch begrip leidt: de mogelijkheid van een obsessie met antiquiteiten is hier duidelijk aanwezig. De vergelijking met het heden kan worden vergeten.

Al deze fouten komen voort uit een breuk met de continuïteit, zo absoluut dat alle historisch perspectief verdwijnt. Springen van "era" tot "era" moet de kinderen de indruk geven, dat geschiedenis iets kaleidoskopisch is. Noodzakelijke historische noties als ontwikkeling, tijdsbesef en continuïteit blijven dan geheel weg. De nadelen kunnen echter worden overwonnen, als de "eras" op cursorische wijze met elkaar worden verbonden. De schrijver voelt er het meest voor dit zo op te lossen, dat de docent bij zijn inleiding op de "era" een lange aanloop neemt en de zo juist voltooide "era" als springplank naar de volgende gebruikt. Uiteraard wil Carpenter de verbinding niet zo uitvoerig maken, dat men toch weer bij de chronologische methode uitkomt. (Ik doe hier opmerken, dat de Duitser U. Peters in zijn "Methodik des Geschichtsunterrichts für höheren Lehranstalten" aanbeval uit de stof slechts "besonders wichtige Zeiteinheiten" te kiezen en de rest "nur cursorisch als verbindende Glieder zu behandeln").

Als tweede bezwaar kan men de vraag opperen of het wel mogelijk is uit de vele aspecten en uit de vele persoonlijke studies van de leerlingen een compleet beeld van een "era" te verwerven. Carpenter is er niet voor dit op te lossen door elke leerling het geheel te laten bestuderen. Afgezien nog van het feit dat de leerlingen dan een-vormig materiaal aangeboden krijgen en de mogelijkheid tot variatie verloren gaat, krijgt men het essentiële bezwaar, dat het geheel van een "era" toch nog te omvangrijk is om een behandeling-in-de-diepte toe te laten. Elke leerling krijgt dus maar een deel van het onderwerp te bestuderen. Dan is het echter absoluut noodzakelijk, dat, onder leiding van de leraar, de individuele studieresultaten met elkaar in verband worden gebracht. Hier komt de schrijver later op terug.

Een derde bezwaar is, dat, door de zelfwerkzaamheid, wellicht een te grote verantwoordelijkheid op de schouders van de leerlingen gelegd wordt. Ze kunnen immers de geldigheid van hun vondsten en conclusies niet toetsen. Hier moet het juiste midden gevonden worden tussen het globale mondelinge overzicht door de leraar en een volkomen onafhankelijk onderzoek door de leerling. De leraar is dringend noodzake-

lijk en het is hem geenszins verboden aan het woord te zijn. Met name een goed klasseggesprek is van het grootste belang.

Carpenter meent, dat de "era approach" tot dusver weinig opgang gemaakt heeft, omdat de voorstanders ervan te weinig acht sloegen op deze bezwaren. Daarom moeten de volgende beginselen in acht genomen worden:

- 1) de studie van een "era" moet zo ingericht worden, dat de leerling meer te weten komt dan zijn eigen bijdrage alleen;
- 2) de "era" moet in historisch verband geplaatst worden;
- 3) bij het ontwikkelen van de nodige vaardigheid en het verwerven van historisch inzicht kan de leerling de leraar niet missen.

In de hoofdstukken 6 en 7 beschrijft Carpenter de praktijk van de methode. Allereerst moet een "era" gekozen worden. De schrijver meent, dat de minimum-duur van het klasse-werk zes weken van twee à drie lesuren per week moet zijn; het maximum is een kwartaal. De "era" moet goed onder te verdelen zijn. Hij geeft als voorbeeld de "Elizabethan Age", verdeeld in zes afdelingen (bijv. afd. 2 Exploration and Warfare - dit weer verder verdeeld in: Ships; Voyages of discovery; Drake and the "sea-dogs"; Trade; Sir Walter Raleigh and Virginia; Sailors and soldiers; Weapons; The Netherlands; War with Spain; The Armade). De docent moet voor materiaal zorgen. Dit bestaat vooral uit boeken, vervolgens uit illustraties en kaarten. Wellicht zijn er historische monumenten of musea in de omgeving. Tenslotte is er veel papier nodig, ook tekenpapier, verf, kwasten en diverse knutselmaterialen.

Dan moet het werk over de klas verdeeld worden, bij voorkeur per groep. Bij verdeling en indeling mag zeker niet alles aan voorkeur of grillen van de leerling worden overgelaten. Het is aan te bevelen, dat de leraar zelf vooraf een overzicht van de "era" geeft. Verder is het gewenst, dat de docent moeilijke onderdelen voor zichzelf reserveert en deze dus mondeling behandelt. Voor het overige kunnen de leerlingen dan - onder voortdurende begeleiding door de docent - op het werk worden losgelaten. De meest gebruikelijke manier om de resultaten weer te geven is het vervaardigen van een "groepsboek". Hierin komen "artikelen" te staan, maar ook kaarten en illustraties. Ieder groepslid kan een "hoofdstuk" voor zijn rekening nemen. Het spreekt vanzelf, dat de leraar het resultaat van de leerling moet zien en dit met hem bespreken voordat het in het groepsboek terecht komt. Ook kunnen er kleine toneelstukken gemaakt worden en tableaux, costumes en modellen vervaardigd.

De groepsboeken dienen rond te gaan om door iedereen gelezen te worden (ze kunnen ook voorgelezen worden); toneelstukjes worden voor de klas opgevoerd, modellen getoond en uitgelegd. Dit alles is echter niet voldoende voor de vorming van de leerlingen: het is de leraar die steeds weer door vraag en antwoord, door klasse-gesprek, door eigen overzicht alles met elkaar in verband moet brengen en de achtergronden blootleggen. Een goede test op groepswork is de groep als forum te laten optreden en haar de vragen van de klas te laten beantwoorden. Tot slot dient de leraar een vergelijking met het heden uit te lokken en te leiden.

In een eerste aanhangsel geeft Carpenter een lijst van 24 "eras", te verdelen over vier schooljaren. In een tweede aanhangsel volgt een bibliografie van (Engelse) boeken, eigenlijk van reeksen, geschikt voor de school, waarvan er vele blijken te zijn (Carpenter geeft 52 reeksen op!). Een index besluit het boek.

Ik heb Carpenter rustig het woord gegund, en ik zal hem ook verder in zijn eigen waarde laten. Blijken van instemming of kritiek laat ik dus achterwege. Alleen mag

men hieruit niet afleiden, dat ik volkomen achter de "era approach" zou staan: dat is niet het geval. Wat Carpenter te zeggen heeft leek me in ieder geval waardevol genoeg om hem in enige uitvoerigheid aan het woord te laten en hem niet met kritische opmerkingen in de rede te vallen of terstond na afloop van zijn betoog zijn werk te beoordelen.

dr. P. F. M. Fontaine.

CONGRÈS INTERNATIONALE D'HISTOIRE MARITIME

Bovengenoemd Congres werd dit jaar van 5 tot 10 september te Beyrouth gehouden en had tot grondthema: Sociétés et Compagnies de Commerce et dans l'Océan Indien. Het werd georganiseerd door drie organisaties, t. w. La Commission Nationale Libanaise pour l'Unesco, la Commission Internationale d'Histoire Maritime (8e Colloque) en l'Association Internationale de l'Océan Indien (3e Congrès). Vergaderplaats was het aan zee gelegen zeer moderne, luchtgekoelde Carlton-hotel, waar het bij de vochtige zomerhitte van Beyrouth goed toeven was. Het aantal deelnemers, omstreeks 100, telde een overgroot aantal Fransen of personen, afkomstig uit vroegere of tegenwoordige Franse koloniën. Met Spanjaarden en Italianen overwoog het Latijnse element. Voertalen waren Engels en Frans, hetgeen toch niet tot een algemene verstaanbaarheid leidde. Wat zegt men van een sectievergadering, met een Brit als voorzitter, die Frans hoogstens passief meester was, en toch leiding diende te geven aan in het Frans gevoerde discussies. Pijnlijk werd het, toen de spreekster hem een vraag in het Frans stelde. Aan de toen volgende, hoorbare stilte kwam pas een einde, toen zij de vraag in het Engels vertaalde.

Aan de samenwerking van drie verschillende lichamen zal het te wijten zijn, dat van het oorspronkelijke thema nog al werd afgeweken. Onze Libanese gastheren konden n. l. moeilijk zwijgen over hun glorieus Phoenicisch verleden, wat weinig met grote handels-compagnieën te maken had. De behandeling der archieven in Oosterse landen kwam niet verder dan dat van Nieuw-Delhi; zelfs in de behandeling der grote compagnieën waren leemten te bespeuren, mede door de afwezigheid van sommige sprekers. Hun toegezonden werk werd n. l. slechts voor kennisgeving aangenomen. Dit sluit niet uit, dat er toch wel aardige voordrachten bij waren. Onze landgenoot F. Bruin schreef een verhandeling over het purper der koningen - een echt Phoenicisch onderwerp - gesteund op een bibliografie van liefst 156 nummers. Hierdoor zal over dit onderwerp voorlopig wel het laatste woord gezegd zijn. Het Franse echtpaar Picard maakte ons in een gedegen opstel duidelijk, hoeveel nog aan onze kennis der oude Phoeniciërs ontbreekt, m. n. ten aanzien van het geheimzinnige Tarsis.

Zelfs in hun vaderland blijven deze koene zeevaarders nog raadselachtig. Mejuffrouw Keswani uit Nieuw-Delhi gaf interessante mededelingen omtrent de Indische archieven. Hieruit werd helaas duidelijk, dat de archieven der Groot-Mogols totaal verdwenen zijn. Men doet het in India dus met Engelse, Nederlandse en Portugese archiefstukken, want de Fransen hebben de hunne tijdig naar Parijs weggesleept. Op de samenstelling van het programma moge enige kritiek kunnen uitgeoefend worden, overigens was de organisatie in Beyrouth goed te noemen. Op tijd kregen we

het traditionele pak papier met de nodige samenvattingen der lezingen in handen, zodat men zich degelijk kon voorbereiden.

Dankbaar moet erkend worden, dat onze Libanese gastheren voor afwisseling en verstrooiing gezorgd hadden. Twee der zes congresdagen waren aan excursies gewijd, t. w. op woensdag naar Tyrus en Sidon, op de laatste dag naar Baalbek. Bovendien waren op de overige dagen nog kleine tochtjes: naar het lustslot Bait ed-Din in de bergen, naar het Nationaal Museum met een bijzondere tentoonstelling: *La Navigation au Liban à travers les siècles*, een rondvaart door de haven (voor een oud-Rotterdammer weinig imponerend) en een bezoek aan Byblos. Welk een schat aan oudheden bevat dit gebied! Phoenicische, Griekse, Romeinse, Byzantijnse en niet het minst: de grote monumenten der Kruisvaarders: kerken en kastelen.

Al deze tochten werden ons door diverse Libanese organen met de bijbehorende Oosterse maaltijden gratis geoffreerd. Wel een groot verschil met Wenen in 1965! Doch het arme Oostenrijk kan nu eenmaal moeilijk wedijveren met het rijke Libanon, het welvarende Beyrouth. Allerwegen schieten torenhuizen uit de grond. Het wordt een gans moderne stad. De oude stadskern, nog herkenbaar aan nauwe en kromme straten, zinkt in het niet bij de nieuwe uitbreidingen. Libanon geldt als de veiligste plek, om er zijn geld te beleggen. Daarom brengen olie-sjechs en Syrische geldmagnaten er hun geld, dat de gewiekste Libanezen goed vruchtbaar weten te maken. In dit opzicht loopt er een draad van de oude Phoeniciërs naar hun moderne opvolgers in het land van de ceder. Het commercieel en zakelijk karakter dezer gemeenschap komt ook daarin tot uiting, dat geen godshuizen het stadsbeeld beheersen. In Beyrouth moet men de kerken en moskeeën bijna zoeken. Eigenaardig is de moskee van Beyrouth: oorspronkelijk een kruisvaarderskerk uit de 12e eeuw, daarna door de Moslims in beslag genomen en uitgebreid. Dat de "oriëntatie" van dit vroegere kerkgebouw voor de Moslims, die met het gelaat zuidwaarts moeten "bidden" fataal is, blijkt even duidelijk, als in de moskeeën van Damaskus en Cyprus, alle gewezen kerken.

Overigens voelen de Libanezen zich géén Syriërs, reden waarom de opmerking in Novem 7e dr. III 282 over de afscheiding van de Libanon van Syrië een onjuiste in druk maakt, Libanezen zijn géén Syriërs, ook al spreken beide volken Arabisch. Daarvoor had het ook in de afgelopen eeuwen, zelfs onder de Turken, te veel connecties met het Westen, dank zij het Christendom. De Maronietische kerk, met Syrisch als liturgische taal, stond onder de paus. Door deze Westerse contacten is ook een eeuw geleden de Renaissance der Arabische letteren juist in Libanon begonnen. Bovendien is er de dierbaar gekoesterde Phoenicische traditie. De heer C. Ghadban, die ons over de hoogst interessante oudheden van Byblos rondleidde, stortte zijn hart uit over Alexander de Grote. Ongetwijfeld was deze een bijzonder mens, maar als er in de Phoenicische steden geen vijfde kolonne van Griekse kolonisten was geweest, die stilletjes de poorten open maakten, dan zou de grote Macedoniër het nooit zo ver in Phoenicië gebracht hebben!

Minder rondborstig was de Amir Maurice Chehab, hoofd van de oudheidkundige dienst, geestdriftig, onvermoeibaar en beminnelijk als hij was, heeft hij zich uitgeloofd om ons zoveel mogelijk van het artistieke verleden van zijn vaderland te tonen: de reeds genoemde door hem gerestaureerde lusthof Bait-ed Din, opgericht door Bashir II, hoofd van de Libanon van 1789 tot 1840, met welke figuur de meeste collega's wel weinig vertrouwd zullen wezen; het ruime en royale Nationale Museum,

waar onze voorzitter, prof. Michel Mollat (Sorbonne) het traditionele lint tot de bijzondere tentoonstelling doorknipte.

Tyrus met zijn triomfboog, zijn gravenstraat, zijn vierkant amphitheater; tenslotte het alles overtreffende Baalbek, waar binnen de muren van de dakloze "kleine" Bacchus-tempel de slotvergadering werd gehouden. Een imponerende omgeving! Het lijkt mij nuttig een en ander mede te delen over mijn heen- en terugreis. Niet gebonden aan tijd, versmaadde ik het geriefelijke vliegtuig van waaruit men weinig of niets ziet. De heenreis werd vanuit Venetië ondernomen per toeristenboot "Hermes" van de Epirotiki-lines, een Grieks vaartuig, dat op Haifa voer. Onderweg werden Split (met het paleis van Diocletianus), Athene (met dure excursie naar Mycene) en Heraklion (het vroegere Candia, van waaruit gemakkelijk en goedkoop Minos' paleis in Knossos kan bezocht worden) aangedaan. Te Limassol op Cyprus moest ik er wel uit, want vanuit Haifa in Israël is Beyrouth wegens de bekende politieke omstandigheden thans onbereikbaar. Dus doorkruiste ik Cyprus per autobus en vond in Famagusta een Arabische (ex-Deense) boot die mij in 10 uur (met 1½ uur vertraging door stilliggen) in Beyrouth bracht. De prijs is redelijk, f 409,-, doch men moet oppassen, dat men U geen "hut" (beter: hok) aansmeert, die een f 120,- goedkoper is, en waarvoor men toch de volle prijs moet betalen. De onderhandelingen over terugbetaling zijn nog gaande.

Overigens ontbreekt het niet aan gemakkelikheden. 's Morgens houdt een Griekse juffrouw in Duits of Engels een voordracht van een half uur, waarin - excusez du peu - de gånse Griekse cultuur van Minos tot Byron behandeld wordt. Vlak voor Limassol kregen we binnen hetzelfde tijdsbestek alles over het Joodse volk te horen. 's Avonds vertoning van Westerners op het bovenste dek.

Wellicht is "der Weg zurück" voor onze lezers nog merkwaardiger. De landkaart raadplegende zou de argeloze toerist menen, dat hij in Beyrouth maar in een geriefelijke treincoupé behoeft plaats te nemen, om, genietend van het fraaie uitzicht of de zoete rust, op aangename wijze Uskûdar bij Istambul te bereiken. Niets is minder waar. In Libanon rijden slechts schertstreinen, schaars en traag. Niemand maakt er gebruik van. Bus-chauffeurs hebben er plezier in om de trein in volle vaart voorbij te schieten.

Om over Damaskus en Aleppo Antakya (het oude Antiochië) te bereiken, huurt men met zijn viereen een taxi. Dat is snel en goedkoop! De 500 km tussen Damaskus en Aleppo leveren geen moeilijkheden op, doch wel de Syrisch-Turkse grens. Men mag zo maar niet een auto over de grens brengen. Dus laat Uw taxi U bij het grenskantoor in de steek, en men moet maar zien, hoe verder te komen. Een Engels student wachtte al drie uur! Gelukkig kon ik met zijn hulp - hij kende 1½ woord Arabisch - in een tegenligger plaats nemen, die ons tegen wat hoger tarief in het heerlijke Antakya bracht. Vandaar beginnen de autobussen, die U over Iskanderum (eertijds Alexandrette) Adana en Konya naar Ankara brengen. Daar begint een normale, zelfs uitstekende trein te rijden, met slaapgelegenheid, die even billijk is als het autovervoer. 49 Turkse ponden (+ f 20,-) voor een afstand van 462 km. Neemt men in aanmerking, dat hotels en restaurants evenmin duur zijn, mits men geen al te Europese eisen stelt, dan is een reis door Klein-Azië en Syrië zelfs voor smalle beurzen geen onbereikbaar ideaal. De grootste moeilijkheid is echter, om eerst zover te komen.

De Oriënt-expres kost van Den Haag tot Istanbul 2e klas f 167,-. Door de "overbe-

volking" met Turkse "Gastarbeiter" is dit eertijds zo vermaarde transportmiddel thans voor dames moeilijk te gebruiken. Deze heren nemen reeds in Istanbul met hun omvangrijke bagage alle plaatsen in beslag en roepen de plaatszoekenden in koor een "Alles besetzt!" toe.

Doch men kan ook per auto reizen. Aanbevolen wordt een betrouwbaar voertuig met een wat technisch onderlegde chauffeur te gebruiken, want een wegwacht is er niet. In Konya ontmoette ik een viertal gebaarde Duitse studenten, die in een erbarmelijk vehikel de grote tocht gewaagd hadden. Ook is enige elementaire kennis van het Turks geen overbodige weelde, want op de stations verstaan zelfs de lokettisten soms niets anders dan Turks.

Een uitkomst bieden de Tourist Offices, waar gewoonlijk een juffrouw is, die Engels spreekt. Deze bemiddelen vaak tussen hotels of vervoermiddelen en oefenen daardoor zekere controle uit op de behandeling der vreemdelingen. Ook verstrekken zij gratis alle mogelijke mondelinge en gedrukte inlichtingen.

Doch waarom zou men als historicus naar Klein-Azië en Syrië reizen? Er valt voor de liefhebber van oudheden zo veel te zien en te genieten: Hettitische, Griekse, Romeinse, Byzantijnse, Seldsjoekse en Turkse oudheden en kunstschaten vindt men er bij de vleet. Veel fraaier en groter dan bij ons in het Westen zijn er de tempels en theaters, fora en triomfbogen, bruggen en aquaducten. Bovendien Byzantijnse kerken en rijke moskeeën, met mozaïeken en Islamitische ornamenten, die bij ons onbekend zijn. In Syrië en Cyprus de kunst der Kruisvaarders: burchten en kathedraalen.

Geen wonder, dat menig buitenlands student, en lang niet altijd historici, de weg naar het Nabije Oosten reeds gevonden heeft. Tot mijn genoegen kan ik mededelen, dat ook een mijner oud-leerlingen verleden jaar de grote sprong gewaagd heeft, en met succes. Voor onveiligheid behoeft men niet te vrezen. Het hartje van Anatolië lijkt me zelfs veiliger dan dat van Amsterdam tijdens een happening.

Een laatste woord van lof wil ik nog wijden aan de Musea. Deze zijn, afgezien nog van de kostbare inhoud, over het algemeen voortreffelijk ingericht. Zo trof ik uitstekende musea aan in Beyrouth, Damaskus, Ankara, Istanbul, Sofia en Belgrado. Men heeft er blijkbaar véél geld voor over om met zijn rijke kunstschaten uit het verleden goed voor de dag te komen. Met een internationaal cultureel paspoort wordt men overal grif toegelaten, hetgeen in Frankrijk of Spanje niet steeds het geval is. Het bezoek aan deze musea was zeer goed te noemen. Behalve de musea van kunst, archeologie en ethnografie zijn er nog de oorlogsmusea (Belgrado, Damaskus en Istanbul) en de Atatürk-musea (in Ankara e.d.), die een bepaald nationalistisch doel nastreven. In Belgrado werd dit het best bereikt; ik acht dit legermuseum het meest instructieve van alle, die ik ooit bezocht heb, ook al waren de bijschriften slechts in het Joego-Slavisch.

Voordat ik deze reis ondernam is het mij niet gelukt hier te lande veel wijzer te worden omtrent het reizen in Turkije. Zo kon men mij op het Turkse consulaat in Den Haag omtrent de spoorwegen in Anatolië niets mededelen. Men verwees mij naar onze spoorwegbureau's, waar men toch niet in de eerste plaats zulke informatie zal zoeken. Onze reisbureau's hielden bij de Bosporus op. Wel verschaften men mij op het Turkse consulaat wat reclamemateriaal.

Verwacht een mijner lezers van mij soms enige informatie, dan ben ik gaarne bereid deze naar vermogen te geven.

Dr. H. J. de Graaf

BOEKBESPREKING

Geschiedenis in het Onderwijs, 11e jaargang nr. 107-108-109, getiteld: Internationale verstandhouding. Uitg. S. M. Ontwikkeling, Leeuwerikstraat 41, Antwerpen. Abonnementsprijs: per nummers 300 fr; losse exemplaren 25 fr (wij vermoeden, dat "per nummers" betekent: per gehele jaargang).

Wij kregen dit exemplaar, tellende 226 kolommen of 113 bladzijden (bladzijden waarop ruim tweemaal zoveel staat als op die van Kleio) ter bespreking. Onze eerste reactie was er een van afgunst, dat een zo omvangrijk tijdschrift (hoewel het er niet op staat, mogen we aannemen, dat men voor zijn f 22,- vier van deze tijdschriften ontvangt) met steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding voor de geschiedenisleraren beschikbaar is. Bij nader inzien valt het wat tegen, omdat het een werkelijk overstelpende veelheid van informatie bevat; maar bij nog nader bekijken vinden we in die veelheid wel weer een weg. Het begint met een cultuurhistorische rubriek, waarin Prof. Flam, de hoofdredacteur, onder de titel Oost en West een beschouwing geeft over de tegenstelling tussen de twee communistische landen China en Rusland, met wel zeer originele conclusies. Voor ons is van zake-lijker belang een artikel van M. Baeyens over de internationale technische samenwerking (EEG, Euratom, UNESCO met overzichtelijke gegevens), met een inleiding waarin na enige opmerkingen over de pre-historie, oudheid en middeleeuwen tenslotte de vraag wordt opgeworpen, waarom er in de laatste eeuwen meer uitvindingen zijn gedaan dan in alle vorige tezamen, waarop verschillende antwoorden te geven zijn: "De technische revolutie ging niet verder in de Levant omdat de mens er onvrij bleef, het gezag autoritair, de techniek niet ten voordele van de massa ..." "Tenslotte een kapitalistisch ingestelde nijverheid op de uitkijk een stuiver te verdienen aan de belangstelling van de grote massa daar waar vroeger een uitvinding lukte of niet naar gelang de graaf, prins of koning goed gemutst was of slecht". Voor de leraar die de negentiende eeuw, of de industriële revolutie, behandelt, een opsomming: "Laten wij ook niet vergeten dat vele kleine uitvindingen, die het dagelijks leven van de kleine man thans veraangamen, in de 19e eeuw op de markt werden gebracht: de regenjas, de sluitspeld, de lift, de afwasmachine, de ijskast, het yaleslot, het opklapbed, het elektrisch strijkijzer, de ventilator, de ritssluiting, de elektrische koffiemolen, de stofzuiger". Het is een aardig overzicht, maar allesbehalve compleet: het vloeipapier, het carbonpapier, de schrijfmachine, de vulpen, de telefoon, de vulkachel, de fiets, de auto. Wij noemen maar even de dingen die ons zo te binnen schieten. Het artikel loont wel als grondslag voor een "speciaal onderwerp" (bijv. te omschrijven als: de geschiedenis van het dagelijks comfort), maar het vraagt nog veel uitwerking en omwerking. Er worden een elftal boeken opgegeven. Enige uitgaven van de Fibula-reeks worden gunstig besproken. Wij slaan veel over, maar staan even stil bij vijf artikelen over het onderwijs in

Rusland, Engeland en de Verenigde Staten, alleen het laatste voorzien van bibliografie. Dan volgen er 120 kolommen met boekbesprekingen, van zeer verschillend gehalte.

Wij vernemen ook, dat er in België pedagogische dagen voor leraren in de geschiedenis worden gehouden, waarop ook Nederlandse professoren het woord voeren. Alles bij elkaar krijgen we de indruk, dat in België het geschiedenisonderwijs zich in een drukke belangstelling mag verheugen; het hoeft zich nog niet te verdedigen tegen lieden die het willen afschaffen. Wel lijkt ons deze belangstelling erg onsystematisch, om niet te zeggen rommelig. In het uiterlijke komt dit aan de dag in de spelling van sommige namen: Kroestsjev, Kroutchev, Kroutchtchev, Chroetchow, Chrouchtschow, wel wat teveel van het goede.

Maar deze kritiek betekent niet, dat men door het lezen niet wordt verrijkt in kennis: ik heb alvast vier boeken besteld die ik er heb vermeld gevonden.

H. Bruch

HANDEL IN DE GOUDEN EEUW, Bussum 1966 (f 5.90).

Dr. H. Klompmaker

Als deel 13 verscheen bovengenoemd boekje in de bekende Fibulareeks, hetgeen op zich reeds een aanduiding is voor een belangwekkende publicatie. Dat is dit royaal en aantrekkelijk geïllustreerde boek ook geworden. Vrijwel alle aspecten van enige betekenis van de Nederlandse 17e-eeuwse handel zijn erin behandeld. Als uitgangspunt voor verdere studie is "Handel in de Gouden Eeuw" dan ook zeer geschikt. Graag wil Uw recensent daarom nadrukkelijk van zijn bewondering voor dit boek getuigen, voordat hij met zijn kritiek komt.

Allereerst dan dit: hoewel hij durft te pretenderen iets van de economische geschiedenis te weten, moet Uw recensent bekennen, dat dit boek bij eerste lezing op hem een verwarrende indruk maakte; na herlezing werd dat wel veel minder, maar toch vraagt hij zich af of de leden van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis niet wat te hoog zijn aangeslagen. In ieder geval lijkt Klompmakers boek alleen geschikt voor zeer intelligente leerlingen uit de hoogste klassen, die bereid zijn een boek te lezen en te herlezen. Overigens is die moeilijkheid wel begrijpelijk: het onderwerp van deze studie is zo bijzonder complex, dat een boek daarover - van uiteindelijk slechts 127 pagina's - wel ingewikkeld moet worden. Een ander punt van kritiek betreft de "opmerkingen over verdere lectuur". Na de vermelding van enige werken van meer algemeen karakter worden de AAG Bijdragen (van de Landbouwhogeschool) vermeld met de aantekening, dat vooral de nummers 9 (1963) en 12 (1965) van belang zijn. De andere tijdschriften worden echter niet op deze wijze genoemd doch juist andersom: als plaats waar men een geciteerd artikel kan vinden. Dat er meer tijdschriften bestaan, waarin belangwekkende publicaties verschenen zijn, moet de lezer op die wijze wel ontgaan. Het systeem van de literatuurlijst is ook verder weinig begrijpelijk: de namen der schrijvers staan niet op alfabetische volgorde; waarom de gebruikte volgorde der onderwerpen gekozen is, blijft onduidelijk. Andere vraagtekens: waarom wordt in de lijst wel een zeer specialistische studie opgenomen over de "Politischer Neustoizismus", terwijl b.v. Kranenburgs studie over de visserij en Crone's boekje over de scheepstypen ontbreken?

Al met al laat dit boek na lezing dus enigszins gemengde gevoelens achter: enerzijds bevat het zoveel goeds en belangwekkends, dat een hartelijke aanbeveling voor alle collegae zeker op haar plaats is; anderzijds lijkt het voor de leerlingen wat erg moeilijk, wat verwarrend. Het overigens zeer bruikbare register neemt dat bezwaar helaas niet weg.

H. Schmitz.

HET CHINESE COMMUNISME

Robert C. North

Vertaling van F. G. van der Poll, W. de Haan/J. M. Meulenhoff

In de serie Wereldacademie werd dit werk van Robert North, hoogleraar in de politieke wetenschappen aan Stanford University, Californië, in het Nederlands gepubliceerd. De titel dekt hierbij de inhoud niet geheel, want feitelijk wordt hier een staatkundige geschiedenis van China gegeven, ongeveer vanaf het begin van de republiek. Er wordt vrij veel aandacht en ruimte besteed aan de hoogst ingewikkelde periode van de "war lords" in de jaren 20 en 30, o. i. wel wat te veel, want helderheid in deze duistere tijden brengt de schrijver ons niet. Interessant is wel hetgeen hij vermeldt over de lotgevallen van de vroege communisten en hun latere verwickelingen met Tsjiang Kai-Sjek. Ook het hoofdstuk over de Lange Tocht, steunend op vele citaten (waarvan de schrijver zich in het algemeen veel bedient), is zeer geslaagd. De periode na 1949 is, in vergelijking tot de voorgaande, vrij kort behandeld, hetgeen o. i. een gemis is. Diepgaande analyses van de structuur van het oude China en de inwerking van het communisme hierop, zoals Prof. Zürcher ze enkele jaren geleden op een collegeconferentie van de Postacademiale Vorming gaf, vindt men in het boek van North niet. De veelheid van details doet de grote lijnen veelal in de nevel blijven.

Als naslagwerk is dit boek zeer geslaagd, mede door de uitgebreide chronologie, een zeer nuttig register van persoonsnamen en bibliografieën bij alle hoofdstukken. Voor een paperback is de prijs (f 9.50) nogal pittig, al is deze wel verklaarbaar door de interessante foto's en de duidelijke kaarten, die de inhoud verluchten. Voor de docent is het zeker een aanbevelenswaardig werk, voor de leerlingen is het door een overmaat van details over voor ons weinig belangrijke gebeurtenissen niet zo geschikt.

G. Taal.

HOEKSE EN KABELJAUWSE TWISTEN

Dr H. P. H. Jansen,

Bussum 1966. Fibula 17.

Aan deze publicatie bestond grote behoefte en men mag de redactie van de Nederlandse Jeugdbond voor Geschiedenis dankbaar zijn voor haar initiatief van 1964: een prijsvraag voor onderwerpen van een reeks populair-wetenschappelijke boekjes. Hoog gewaardeerd werd bij de uitslag de wens naar een samenvatting van dat verwarde begrip "Hoekse en Kabeljauwse twisten" en nu ligt dan het resultaat voor ons. Wanneer ik zeg "eindelijk", dan slaat dat op het feit dat deze periode heel lang verwaarloosd is en pas in de Algemene Geschiedenis der Nederlanden een nieuwe sociale interpretatie heeft gevonden.

Belangwekkend is de verklaring der twisten uit de financiële moeilijkheden van de

adel, voor wie het bestaan geen vetpot meer was als de graaf niet bijsprong. Toen de clan der Duvenvoordes zich van zijn gunst had meester gemaakt, zagen de anderen (waaronder Egmond, Arkel, Borselen) een armoedige toekomst voor zich en werden opstandig. Geschilpunten inzake buitenland en politiek sloten zich hierbij aan en leverden stof voor eindeloze veten, waarin echter persoonlijke rivaliteiten een groot aandeel hielden.

Vergelijkt men dit met de weinig zeggende zinnnetjes die schoolboeken plegen te wijden aan deze kwestie, dan is het duidelijk dat één avondje lezen al voldoende is om de leerlingen een heel tijdperk helderder voor ogen te stellen. Collega Jansen heeft zijn boekje niet overladen met feiten, maar laat weg wat gemist kan worden. Een vraagteken zette ik op blz. 98, waar m. i. ten onrechte wordt gesproken van aanvaarden van het protestantisme, omdat het over de tijd vóór 1500 gaat. Het boekje bevat een goede literatuuropgave, enige teksten en portretten van allerlei grootheden uit het geschiedverhaal. Niet juist lijkt mij dat daaronder ook de gefantaseerde portretten uit de Divisiekronek zijn opgenomen, die even onbetrouwbaar zijn als de romantische afbeeldingen waarmee 19e-eeuwse auteurs hun visie op de middeleeuwen illustreerden.

Dr. F. G. van der Poll.

DE TAAL VAN DE KUNSTHISTORICUS

H. Gerson

J. B. Wolters, Groningen, 1966 f 1.90

Bij het aanvaarden van zijn ambt als gewoon hoogleraar in de kunst- en cultuurschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Groningen heeft dr H. Gerson in zijn intreedrede gesproken over de problemen, die het beschrijven van kunstwerken met zich meebrengt. Hij wijst erop, hoe moeilijk het is esthetische beleving vast te leggen in woorden, omdat daarmee dan weer een aantal subjectieve associaties worden toegevoegd aan degene, die het kunstwerk al oproept.

Prof. Gerson verwacht, dat uit de tegenstelling van esthetische beleving en wetenschappelijke interpretatie de juiste taal zal worden geboren.

Hij ziet als zijn taak te voorkomen, dat de taal, die zich met een kunstwerk bezig houdt niet verschraalt door bespiegelingen, maar dat woorden worden gevonden voor een vernieuwde ontmoeting met kunstwerken.

J. S. Wijne

* * * * *

Nieuwe leden V. G. N.

m. i. v. 1- 1-1967	Mej. Drs. H. W. M. Janssens, Parkweg 252, Voorburg
m. i. v. 1-11-1966	Mej. J. Bekink, Laan van Moerkerken 79, Mijsheerenland
	D. H. Dijkman, Berkenlaan 18, Warnsveld
	Drs. H. A. Molenkamp, Zijlweg 322, Haarlem.
m. i. v. 1- 1-1967	H. G. Brussee, Soerenseweg 61, Apeldoorn (gepens.)
	Mevr. Drs. Van Dorp-Kijzer, Prinsenlaan 12, Oegstgeest
	B. J. Eisink, Vlierdenseweg 109, Deurne (lid Hist. Kring)
	A. G. de Jong, Joh. v. d. Waalsstraat 48, Amsterdam 6 Watergraafsmeer.

- - - - -

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

RAAD VAN ADVIES:

Prof. Dr. J. C. Boogman (Univ. Utrecht), Prof. Dr. A. E. Cohen (Univ. Leiden),
Prof. Dr. A. F. Manning (Nijmegen), Prof. Dr. J. Presser (Amsterdam),
Prof. Dr. M. C. Smit (V. U. A'dam), Prof. Dr. E. H. Waterbolk (Univ. Gron),
Dr. J. L. P. Brants (Insp. VHMO), J. W. Fossen (Hfdinsp. Kweeksch.)

KERNCOMMISSIE

Drs. G. v. Roon, Burgemeester Elsenlaan 17, Rijswijk ZH. tel.: 070 - 984590
voorz.: algeh. leiding en univ. cursussen

Drs. G. A. J. Giezeman, Dirk v. Voorburglaan 16, Voorburg. tel.: 070 - 868123
vice-voorz.: roosters collegedagen en contact met sprekers.

P. Knoppers, Ten Hovestraat 51, Den Haag. tel.: 070 - 546133, 1e secr.

Drs. J. C. Visser, Antonie Duyckstraat 66, Den Haag, 2e secr.; kringenwerk

W. J. A. v. d. Berg, Teunisbloemplein 50, Den Haag. tel.: 070 - 672421,
alg. adjunct; conferentie.

Penningmeester H. v. Unnik, Pomonaplein 21, Den Haag. tel.: 070 - 680355.

Postrekening 527314 t. n. v. penningmeester Commissie Postacademiale Vorming
van de V. G. N., 's-Gravenhage.

De bijdrage per jaar voor de deelnemers aan de postacademiale colleges is f 6 --
(leden VGN) of f 10. -- (niet-leden).

LEDEN MET ZELFSTANDIGE TAKEN

CONTACTPERSONEN DER RAYONS

Drs. A. Plaatsman, Haydnlaan 18, Groningen. tel.: 05900 - 35119
(rayon 1: Groningen, Leeuwarden, Zwolle).

C. C. A. v. d. Wilde, Thorbeckestraat 28 III, Arnhem. tel.: 08300 - 37305
(rayon 2: Arnhem, Hengelo, Zutphen, Utrecht).

Dr. M. T. J. v. d. Vorst, Spotvogellaan 35, Den Haag. tel.: 070 - 685609
(rayon 3: Noord- en Zuid-Holland).

Dr. F. Vercauteren, Dr. Mollerlaan 1, Waalwijk. tel.: 04160 - 2902
(rayon 4: Zeeland en Noord-Brabant).

Drs. L. Nellissen, Kon. Emmaplein 16, Maastricht. tel.: 04400 - 15928
(rayon 5: Limburg).

PORTEFEUILLES:

Dr. J. Swart, Industrieweg 26, Assen. tel.: 05920 - 3006; vacature

POSTACADEMICA: Drs. R. H. Cools, Herensteeg 15, Leiden

LERAARREFLECTOR: Drs. J. P. van Zweeden, Liornostraat 119, Hoorn.

KRINGSECRETARIATEN:

Alkmaar: Honthorstlaan 19; Amsterdam: Titiaanstraat 33/I;

Arnhem: Hommelseweg 486; Den Bosch: Moleneindstraat 16, Vught;

Breda: Biesdonkweg 65; Eindhoven: Hoogstraat 301A;

Goes: Griffioenstraat 7, Middelburg; Groningen: Achter 't Hout 1, Roden;

Den Haag: Kijkduinsestraat 990; Haarlem: Saturnusstraat 72, IJmuiden;

Heerlen: St. Bernardinus College, Leenderkapelweg, Schaesberg;

Hengelo: Curaçaostraat 67; Leeuwarden: Altenastreek 21, Dokkum;

Maastricht: Zeepziedersdreef 20-B; Rotterdam: Jan Evertsenplaats 229;

Utrecht: Boreelstraat 21, Hilversum; Venlo: Laaghuissingel 225;

Zutphen: v. d. Duin van Maasdamstraat 8; Zwolle: Stevinstraat 9, Kampen.

NOORDHOFF's GESCHIEDENIS-UITGAVEN

MEMORIAEL

Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van de mensheid door W. J. M. Boonekamp, F. A. Kraat en W. H. Mannesse

De delen 1a, 1b en 1c voor de laagste klassen van het v.h.m.o. verschijnen voor de nieuwe cursus 1966/67

Deel II, voor de-hoogste klassen van het v.h.m.o.

2e druk / 450 pagina's / ing. f 17,50 / geb. f 18,75

GIDS voor-het EINDEXAMEN GESCHIEDENIS

door W. J. M. Boonekamp, F. A. Kraat, W. H. Mannesse en J. H. M. Reijs

prijs ing. f 2,90

PASSAGE

Studieboek voor geschiedenis voor de hoogste klassen van de m.m.s. door P. Klijnsma

Deel A handelt over de politieke, economische en sociale ontwikkeling na 1813.

prijs ing. f 12,50 / geb. f 13,75

Deel B behandelt de kennis van de hoofdlijnen der beschavingsgeschiedenis na 1648. Dit deel verschijnt voor de nieuwe cursus 1966/67

ATLAS der Algemene en Vaderlandse Geschiedenis

door Dr. B. A. Vermaseren, met een voorwoord door Prof. Dr. P. Geyl

17e druk / prijs ing. f 11,00 / geb. f 12,50

BEKNOPTTE ATLAS

der Algemene en Vaderlandse Geschiedenis door Dr. B. A. Vermaseren.

11e druk / prijs ing. f 8,25 / geb. f 9,50

STAATSINRICHTING VAN NEDERLAND

door A. Algra en P. J. van Ginkel. Dit beknopte overzicht is bedoeld voor de derde klas van de h.b.s. en voor de klassen van gymnasium en de m.m.s., waar staatsinrichting als onderdeel van de geschiedenis gegeven wordt.

2e druk / prijs ing. f 1,75

HOOFDLIJNEN NA 1815

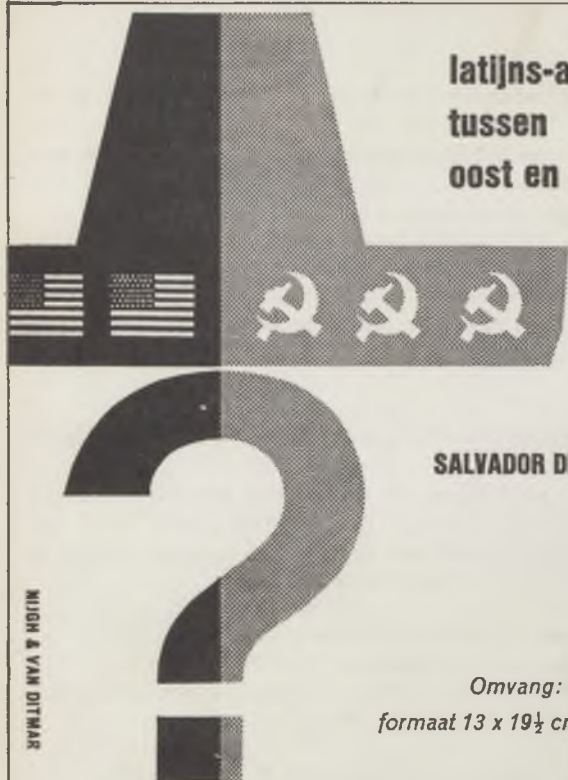
Repetitieboekje* voor Algemene- en Vaderlandse Geschiedenis voor gymnasium, h.b.s., kweekschool, enz. door Joh. de Bruyn

*met supplement: De Franse Revolutie

11e druk / prijs ing. f 3,90 / geb. f 5,10

P. NOORDHOFF NV POSTBUS 39 GRONINGEN

Ook via de boekhandel

**latijns-amerika
tussen
oost en west**

SALVADOR DE MADARIAGA

*Omvang: 212 pagina's;
formaat 13 x 19½ cm Prijs: f 8,90*

De auteur, een van de grote Europese liberalen, Spanjaard van origine, wereldburger, staatsman, wijsgeer en literator was voor de burgeroorlog Spaans ambassadeur in Washington en in Parijs. Hij laat ons zien dat geheel Zuid-Amerika in een „pre-Castro” staat verkeert en dat het rijp is voor een serie revoluties.

Vooraf onder studenten, kunstenaars, schrijvers en wetenschapsmensen heeft het communisme een geweldige invloed. O.m. toont hij aan hoe de Verenigde Staten tekort schieten deze gevaarlijke ontwikkeling tot staan te brengen en op welke wijze zowel de Sovjet-Unie als China van deze zwakheid gebruik maken. Het boek besluit met een kort doch goed-doordacht plan volgens hetwelk de Verenigde Staten te werk zouden dienen te gaan, teneinde het westelijk halfrond en daarmee de gehele wereld te beschermen voor een ramp.